

Ελένη Γ' γυμνασίου

Β' επεισόδιο 3η σκηνή

Σε κάθε σκηνή αναγνώρισης οι ήρωες αφηγούνται τις περιπέτειές τους κάνοντας αναδρομή στο παρελθόν. Τώρα που είναι η σειρά του Μενέλαου να εξιστορήσει τα δικά του πάθη, ο Ευριπίδης αποφεύγει τη λεπτομερή αφήγηση των περιπετειών του ήρωα. Έτσι, μέσα σε 5 μόλις στίχους (845-850) γίνεται μια σύντομη αφήγηση επτά ολόκληρων περιπετειωδών χρόνων στην οποία μας αναφέρει τους βασικούς σταθμούς (οι περιπέτειές του στο Αιγαίο και το πέρασμά του από την Εύβοια, το Ναύπλιο, την Κρήτη, τη Λιβύη και τον κάβο του Περσέα). Αυτό γίνεται αφενός επειδή οι περιπέτειές του είναι ήδη γνωστές στους θεατές (από το στίχο 437 και εξής) από τα λόγια του ίδιου και αφετέρου επειδή ο Ευριπίδης θέλει να κρατήσει μια ισορροπία και αναλογία με την αφήγηση των περιπετειών της Ελένης που περιέγραψε η ίδια στους στίχους 736-754. Έτσι η εξέλιξη των γεγονότων δεν επιβραδύνεται, αλλά αντίθετα έχει ικανοποιητικούς ρυθμούς. Ο Ευριπίδης μάλιστα σπεύδει να δικαιολογήσει αυτήν την περιληπτική αφήγηση των περιπετειών του Μενέλαου βάζοντας την Ελένη να λέει ότι δεν υπάρχει κάποιο κέρδος, αν μάθει πώς σώθηκε ο άντρας της (στ. 841-842), το δε Μενέλαο να εξηγεί πως ο ίδιος θα βασανιζόταν να αφηγείται τις περιπέτειές του και πως η ενθύμηση όσων πέρασε θα του προκαλούσε θλίψη (στ. 850-853).

Άλλωστε, μια εκτενής αφήγηση των γεγονότων του παρελθόντος δεν έχει απολύτως κανένα νόημα. Ο χαμένος χρόνος δεν ξανακερδίζεται. Είναι κάτι που πέρασε. Αν αναλωθούν ο Μενέλαος και η Ελένη αναφερόμενοι σε αυτό, θα χάσουν πολύτιμο χρόνο για την αντιμετώπιση των τωρινών προβλημάτων. Το παρελθόν δεν αλλάζει. Ζούμε για το σήμερα και προσπαθούμε το καλύτερο δυνατόν γι' αυτό. Το παρελθόν το αξιοποιούμε ώστε να μαθαίνουμε από αυτό και να βελτιώνουμε έτσι τις συνθήκες ζωής μας για το παρόν και το μέλλον.

845 στίχος: αντίθεση

856-857: η Ελένη θα μπορούσε μόνη της να υπολογίσει τα χρόνια με βάση όσα της είπε ο Τεύκρος προηγουμένως. Ωστόσο, συνεχίζει να ρωτά, ώστε με την βοήθεια της απάντησης να κλιμακωθούν τα συναισθήματά της στους στίχους 860-861.

860-861: επιδέξια μετάβαση στα προβλήματα του μέλλοντος. Κραυγή αγωνίας από την Ελένη που φέρει τους ήρωες στην πραγματικότητα. «φτωχέ εκεί εσώθης... θανατώσουν»: αντίθεση.

Η Ελένη μετά την αναγνώριση προσγειώνει τον Μενέλαο στη σκληρή και επικίνδυνη πραγματικότητα από το στίχο **861** και μετά. Όμως, όταν του εξηγεί την κατάσταση (ότι δηλαδή ο Θεοκλύμενος την πολιορκεί, για να την κάνει γυναίκα του, και ότι αυτή έχει διατηρήσει την τιμή της ως συζύγου και την πίστη της στον άντρα της), ο Μενέλαος εκφράζει αμφιβολίες για τη συζυγική της πίστη και ζητά αποδείξεις εναγωνίως για την αφοσίωσή της (στ. **877, 879**). Μάλιστα ο στίχος **868** τα λόγια της Ελένης διατηρούν μία αμφισημία, καθώς ο Μενέλαος αδυνατεί να καταλάβει το μέγεθος της «προσβολής». Τότε η Ελένη τονίζει πως όλα αυτά τα χρόνια έχει βρει άσυλο και καταφύγιο στον τάφο του Πρωτέα (στ. **880, 882, 884**).

Είναι χαρακτηριστικός ο ρεαλιστικός τρόπος με τον οποίο ο ποιητής περιγράφει τη συμπεριφορά του ήρωα που κυριεύεται από ζήλεια.

Τελικά ο Μενέλαος πείθεται και συνειδητοποιεί τι ακριβώς συμβαίνει, καθώς και τον κίνδυνο που διατρέχει και ο ίδιος (στ. **887**). Η Ελένη με γενναιοδωρία, αυταπάρνηση, αυτοθυσία, εκφράζοντας την αμέριστη αγάπη της γι' αυτόν του προτείνει να φύγει, για να σωθεί, χωρίς την ίδια (στ. **888**), και μάλιστα επιμένει σ' αυτό (στ. **890**). Περιμένει το Μενέλαο 17 χρόνια, πιστή και αφοσιωμένη στο γάμο της. Αναμφισβήτητα τον αγαπάει. Δεν είναι, όμως, μόνο η αγάπη, η αυταπάρνηση και ο αλτρουισμός της που την οδηγούν σε αυτή την πρόταση. Αν ο Μενέλαος γυρίσει σώος στη Σπάρτη, ακόμα και χωρίς την Ελένη στο πλάι του, το όφελος θα είναι πολλαπλό. Η επιστροφή του θα οδηγήσει στην αποκατάσταση της αλήθειας και της πραγματικής εικόνας της Ελένης στα μάτια των Ελλήνων, οι οποίοι τώρα την θεωρούν υπεύθυνη για τον πόλεμο και τα δεινά του. Έτσι θα αποκατασταθεί η τιμή της και η τιμή της οικογένειάς της και θα εξασφαλίσει και η ίδια την υστεροφημία. Η σωτηρία του θα ωφελήσει και την ίδια που τόσο έχει αμαυρωθεί η εικόνα της στα μάτια των συμπατριωτών της.

Η εγκατάλειψη της Ελένης για τη σωτηρία του ίδιου είναι ανανδρο για έναν στρατηγό που έχει μάθει να λύνει τα προβλήματά του με τη βία και με τη δύναμη των όπλων.

Στιχ. 889: ρητορική ερώτηση που τονίζει την αποφασιστικότητα του Μενέλαου, ο οποίος πλέον αντιμετωπίζει ηρωικά την δύσκολη κατάσταση που ορθώνεται μπρος του. Η Ελένη όμως ως γυναίκα έχει πιο ευέλικτη και πιο δημιουργική σκέψη! Ξέρει ότι ο Θεοκλύμενος φρουρείται και ότι δεν υπάρχει περίπτωση ο Μενέλαος να περάσει μέσα από τον οργανωμένο στρατό του Αιγύπτιου βασιλιά και να τον σκοτώσει. Επίσης, γνωρίζει πως υπάρχει στο πλάι του η Θεονόη, μάντισσα ικανότατη. Έτσι επιλέγει ως τακτική, για να σωθούν, το δόλο (στ. 896), τη σκευωρία. {η σκευωρία συνδέεται με την ευβουλία, το σωστό τρόπο σκέψης, όταν οι συνθήκες το επιβάλλουν. Είναι ηθικά αποδεκτή, εφόσον με αυτή αποκαθίσταται η δικαιοσύνη).

Ο Μενέλαος όμως αδυνατεί να αντιληφθεί τη σκέψη της Ελένης. Έτσι τη ρωτά αν η ελπίδα της στηρίζεται στη δωροδοκία (= χρυσάφι), στην τολμή ή στις ικεσίες (στ. 899). Οι προτάσεις του αυτές όμως είναι ανεφάρμοστες και καθιστούν το Μενέλαο στα μάτια μας αφελή και επιπόλαιο: α) Η πρόταση για δωροδοκία είναι ιδιαίτερα αφελής, γιατί είναι αδύνατο να εξαγοράσεις έναν απόλυτο μονάρχη που μπορεί να έχει οτιδήποτε θελήσει. β) Η πρόταση για σύγκρουση θεωρήθηκε νωρίτερα από την Ελένη αδύνατη (στ. 894), γιατί ξέρει ότι ο βασιλιάς φρουρείται και διαθέτει στρατό. γ) Τέλος, ούτε η πρόταση για ικεσία μπορεί να επιφέρει αποτέλεσμα, αφού ο βασιλιάς δεν διστάζει να σκοτώσει όποιον Έλληνα έρθει στην Αίγυπτο, πόσο μάλλον τον ίδιο το Μενέλαο. Η Ελένη, έξυπνη, εúστροφη και με πλήρη γνώση της κατάστασης στο παλάτι του εξηγεί το σχέδιό της: να πλησιάσει τη μάντισσα Θεονόη που όλα τα γνωρίζει και με ικεσίες να την πείσει να μην πληροφορήσει τον αδερφό της, το Θεοκλύμενο, για τον ερχομό του Μενέλαου. Ο Μενέλαος συμφωνεί σε αυτό, αλλά τη ρωτά τι μπορεί να γίνει σε περίπτωση που η Θεονόη δεν θελήσει να συνεργαστεί. Η Ελένη τότε του λέει με απόλυτη βεβαιότητα πως σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο ο Μενέλαος θα σκοτωθεί και η ίδια θα αναγκαστεί να παντρευτεί το Θεοκλύμενο χωρίς τη θέλησή της (στ. 916). Η απάντηση αυτή κάνει το Μενέλαο να αμφισβητήσει και πάλι την αφοσίωση της Ελένης (στ. 917), γιατί φοβάται μήπως η Ελένη χρησιμοποιεί την αγριότητα του Θεοκλύμενου ως πρόφαση, για να διώξει το Μενέλαο

894: αποφθεγματική φράση: είναι ανοησία να κυνηγά κανείς το αδύνατο. Κάποια δεδομένα ξεπερνούν τα όρια των δυνατοτήτων του

ανθρώπου. Συνεπώς, είναι παράτολμο να τα αντιμετωπίζει αυτός αν δεν υπολογίζει με σοφία και σύνεση τις πιθανότητες επιτυχίας. και να παντρευτεί ανενόχλητη τον Αιγύπτιο βασιλιά.

901:ρητορική ερώτηση.

Η Ελένη όμως και πάλι πράττει το σωστό: δεν του αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης δίνοντας όρκο πίστης. Έτσι, το ζευγάρι ανταλλάσσει αμοιβαίους όρκους ότι θα πεθάνουν και οι δύο αν η Θεονόη δεν τους βοηθήσει. Σύμφωνα με τον ηθικό κώδικα της εποχής, προτιμούν έναν έντιμο και ένδοξο θάνατο παρά μια άτιμη ζωή!

Διάνοια: 843-844, 894, 896, 913, 936-937. Ήθος: 868, 872-874, 878, 882, 888, 889, 891, 895, 897, 918, 922, 923, 924, 928-929.

Όψη: 864, 873, 880-881, 914, 920, 921, 925-926, 928. Ο Μενέλαος πέρα από αφελής, επιπόλαιος και καχύποπτος παρουσιάζεται ως μία αντιφατική προσωπικότητα (Όπως έχουμε ξαναδεί, τη μια δηλώνει γενναίος στρατηγός και την άλλη κρύβεται από φόβο). Αυτό επαναλαμβάνεται στους στίχους 897 και 926-928, όπου μιλά με ηρωικά λόγια που δείχνουν γενναιότητα, και στο στίχο 907, όπου τα λόγια του δείχνουν απόγνωση και φόβο. Αυτή η αντιφατική στάση του ενδεχομένως να οφείλεται στην πρόθεση του Ευριπίδη να παρουσιάσει, στα πλαίσια της αντιπολεμικής του ρητορείας, το Μενέλαο με ειρωνικό τρόπο και να προκαλέσει το θυμό των θεατών κάνοντας τα ηρωικά λόγια του Μενέλαου να μοιάζουν με κούφια περηφάνια, έπαρση και καυχησιολογία.

Συναισθηματικές διακυμάνσεις των δύο ηρώων: α) επιστροφή από την ευτυχία στη δυστυχία: 860-861 β) δυσάρεστη έκπληξη: 862. γ) απειλή και αγωνία: 886, 887 δ) απόγνωση: 907 ε) ελπίδα: 909, 910 στ) αποφασιστικότητα: 918, 920, 923, 925-926 ζ) ηρωισμός: 926-928

Ελένη ως ρομαντικό δράμα

Συνηθισμένα στοιχεία των λογοτεχνικών έργων με ρομαντικό χαρακτήρα είναι: ο χωρισμός των αγαπημένων προσώπων, γιατί έτσι αποφάσισε η τύχη. Περνούν κακουχίες και ταλαιπωρίες. Η

ηρωίδα υποφέρει, γιατί διάφοροι την διεκδικούν. Τέλος η τύχη, η οποία τους χώρισε, φέρνει τον ένα κοντά στον άλλο, γίνεται η αναγνώριση και ζουν πια ευτυχισμένοι. Επιβεβαιώνεται η συζυγική πίστη τους, ορκίζονται, ξεφεύγουν τον κίνδυνο. Στην Ελένη του Ευριπίδη μέχρι τώρα τα έχουμε συναντήσει όλα εκτός από τη φυγή. Το ζευγάρι, που βρίσκεται χωρισμένο εδώ και 17 χρόνια, ξανανταμώνει, αναγνωρίζεται, επιβεβαιώνει τη συζυγική πίστη του και ορκίζεται ότι θα πεθάνει σε περίπτωση που θα πρέπει να ξαναχωρίσει.

Συναισθήματα θεατών: Η αυτοθυσία, ο έρωτας, η αφοσίωση και η αιώνια αγάπη που επισφραγίζονται με τον όρκο του ζευγαριού μας γεννούν θαυμασμό, συγκίνηση, συμπάθεια, αγάπη για το ζευγάρι αλλά και αγωνία για την τύχη του (έλεο και φόβο).

Ο Ευριπίδης προσπαθεί να κρατήσει αμείωτο το ενδιαφέρον των θεατών με διάφορους τρόπους που χρησιμοποιεί:

Αποφεύγει τις επιβραδύνσεις ώστε τα γεγονότα να εξελίσσονται με γρήγορο ρυθμό. (Ο Μενέλαος αναφέρει σύντομα μερικούς μόνο σταθμούς από τις περιπέτειες του.)

Κάνει συνεχή χρήση εναλλαγής αντίθετων συναισθηματικών καταστάσεων από την ευτυχία στη δυστυχία και αντίστροφα. Στη σκηνή αυτή μας παρουσιάζει μεταστροφή από ευτυχία σε δυστυχία και από ελπίδα σε απελπισία, που αφορά το Μενέλαο εξαιτίας του κινδύνου που διατρέχει από το Θεοκλύμενο. Η μεταστροφή αυτή επηρεάζει αρνητικά και τη συναισθηματική κατάσταση της Ελένης.

Με την εμφάνιση κάθε φορά ενός νέου κινδύνου κλιμακώνει την αγωνία των θεατών.

Με τις στιχομυθίες δίνει στο διάλογο ταχύτητα, αμεσότητα και ζωντάνια. Η στιχομυθία έχει όλα τα χαρακτηριστικά του δραματικού λόγου: συντομία, ερωτηματικό λόγο.

Στην παρούσα σκηνή το δραματικό στοιχείο συμπορεύεται με το τραγικό. Οι μεγάλες εντάσεις, οι συναισθηματικές διακυμάνσεις και οι συνεχείς μεταπτώσεις φορτίζουν και ενισχύουν τη δραματικότητα. Η δραματική ένταση δημιουργείται από το συνεχή φόβο της απειλής ενός κακού. Οι λόγοι του φόβου αυτού είναι:

Οι μαντικές ικανότητες της θεονόης, η οποία ήδη, εξαιτίας της ιδιότητας της, γνωρίζει την παρουσία του Μενέλαου.

Η επικείμενη επιστροφή του Θεοκλύμενου από κυνήγι.

Κλείνει ο κύκλος της αναγνώρισης και ανοίγει ο κύκλος της σωτηρίας και του νόστου.

Η Ελένη και ο Μενέλαος, έρμαια της τύχης και του δόλου των θεών, είχαν τα χαρακτηριστικά του τραγικού ήρωα. Τώρα, με το ανέλπιστο αντάμωμά τους ύστερα από τον πολύχρονο χωρισμό, εξακολουθούν να έχουν τα χαρακτηριστικά αυτά;

Επιθυμούν το νόστο, αλλά εμποδίζονται.

Η σωτηρία τους εξαρτάται από παράγοντες έξω από τους ίδιους (τύχη, θεοί, Θεοκλύμενος).

Δεν υποτάσσονται στις υπέρτερες δυνάμεις, αγωνίζονται αποφασισμένοι να φτάσουν μέχρι θανάτου.

Σχετικά με τον ηρωικό κώδικα, που φαίνεται να ρυθμίζει τη σκέψη και τη δράση των ηρώων: Βασικό μέλημα των ηρώων είναι ο ένδοξος θάνατος (στ. 924) 'Οφείλαν να επιλέξουν αντί μιας ατιμασμένης ζωής, έναν έντιμο θάνατο που θα τους προσέδιδε κύρος και θα αποκαθιστούσε την αξιοπρέπειά τους.

Η τιμή του Μενέλαου συνδέεται με τις ευθύνες και τις υποχρεώσεις που έχει όχι μόνο απέναντι στη γυναίκα του, αλλά και απέναντι στους νεκρούς της Τροίας. (στ. 928) Μεγάλη σημασία έδιναν και στην υστεροφημία (στ. 929-930)

Ήθος προσώπων:

Ελένη: παραμένει αμφισβητούμενη προσωπικότητα, υποχρεωμένη μονίμως να απολογείται και να προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία για την αγνότητα και τη συζυγική της πίστη. Διαθέτει αλτρουισμό και αυτοθυσία, πρόθυμη να θυσιάσει τον εαυτό της προκειμένου να σωθεί ο άντρας της. Υπερέχει σε ευφυΐα, θάρρος, ανάληψη πρωτοβουλίας. Είναι ορθολογίστρια, επινοητική, με δημιουργική σκέψη. Τέλος, διακρίνεται για αποφασιστικότητα και συνέπεια, αποκορύφωμα της οποίας αποτελεί ο όρκος να θέσει τέρμα στη ζωή της παραμένοντας προσηλωμένη στον παραδοσιακό αριστοκρατικό κώδικα τιμής.

Μενέλαος: αντιδρά με έκπληξη στην κραυγή αγωνίας της Ελένης, δειλιάζει και κυριεύεται από απόγνωση μπροστά στον κίνδυνο να χάσει τη ζωή του, ελπίζει και σιγά-σιγά ανακτά τον ηρωισμό του και δηλώνει έτοιμος ν' αγωνιστεί μέχρι εσχάτων για την τιμή και τη δόξα του. Με τον κοινό όρκο, πρωτοβουλία της Ελένης, δηλώνει την αφοσίωσή του, αν και η στάση του δεν έχει τη συναισθηματική θέρμη και την ανυστεροβουλία της συζύγου του, προς την οποία συμπεριφέρεται με καχυποψία και δυσπιστία.

Η στιχομυθία: Αποδίδει παραστατικά την ψυχική αναστάτωση-υπερένταση των ηρώων και τις γρήγορες και απότομες συναισθηματικές μεταπτώσεις.